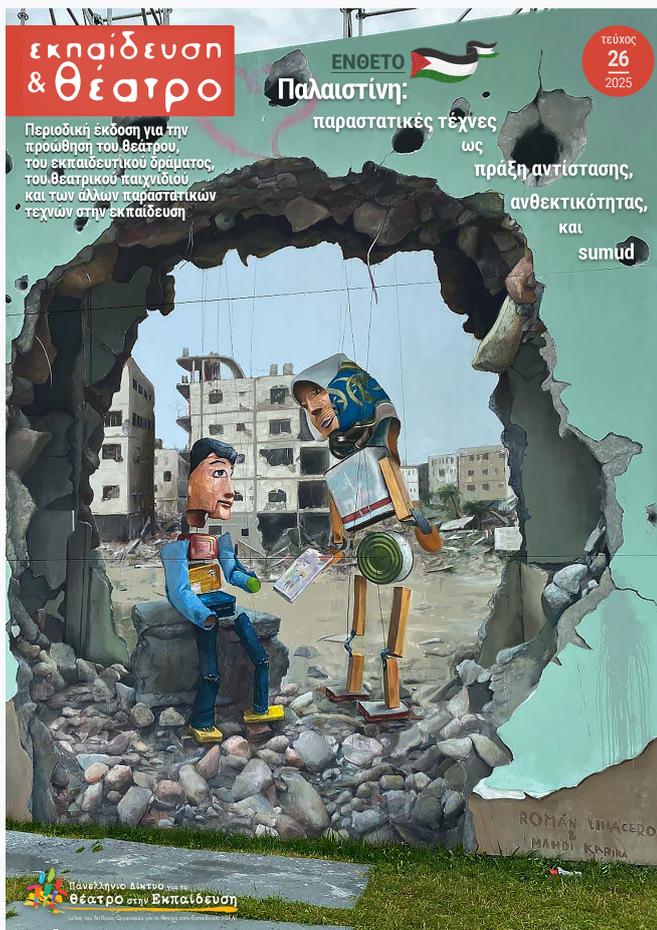


Education & Theatre

Vol 26 (2025)

Education & Theatre



Editorial

Nassia Choleva, Betty Giannouli, Hara Tsoukala, Antonis Lenakakis, Mary Kaldi, Iro Potamoussi, Katerina Alexiadi

doi: [10.12681/edth.43264](https://doi.org/10.12681/edth.43264)

To cite this article:

Choleva, N., Giannouli, B., Tsoukala, H., Lenakakis, A., Kaldi, M., Potamoussi, I., & Alexiadi, K. (2025). Editorial. *Education & Theatre*, 26, 6–9. <https://doi.org/10.12681/edth.43264>



<https://doi.org/10.12681/edth.43251>

Ένα επιστημονικό περιοδικό το οποίο εκδίδει ένα τεύχος τον χρόνο παρακολουθεί, στον βαθμό που αυτό είναι εφικτό, τις εξελίξεις στην έρευνα, στη θεωρία και την πράξη του πεδίου, χωρίς ωστόσο να μπορεί πάντοτε να συντονίζεται με την καθημερινή επικαιρότητα. Ωστόσο, είναι πλέον αδύνατον να παραμένει κανείς αμέτοχος απέναντι σε μια συνεχιζόμενη, ορατή σε πραγματικό χρόνο, ανθρωπιστική καταστροφή, όπως η γενοκτονία που εκτυλίσσεται στην Παλαιστίνη. Η συστηματική παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η απουσία αποτελεσματικής διεθνούς λογοδοσίας εγείρουν κρίσιμα ερωτήματα για τη λειτουργία των θεσμών και του διεθνούς δικαίου, καθώς και για τη βιωσιμότητα των αξιών που συγκρότησαν το μεταπολεμικό δημοκρατικό ιδεώδες. Ογδόντα χρόνια μετά την ίδρυση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, οι αρχές που θεμελίωσαν τη σύγχρονη έννοια της διεθνούς κοινότητας βρίσκονται υπό σοβαρή αμφισβήτηση. Η ταυτόχρονη άνοδος ακροδεξιών και αυταρχικών πολιτικών ρητορικών διεθνώς ενισχύει ένα κλίμα ανασφάλειας, διακινδυνεύοντας τη συλλογική μας ικανότητα για δημοκρατικό διάλογο, ενσυναίσθηση και συμμετοχική δράση.

Στο πλαίσιο αυτό, η θεατροπαιδαγωγική κοινότητα δεν μπορεί να αγνοήσει τον παιδαγωγικό και πολιτικό χαρακτήρα της τέχνης του θεάτρου. Όπως υπενθυμίζουν οι Freire και Boal, η εκπαίδευση και το θέατρο αποτελούν πεδία διαλόγου, συνειδητοποίησης και αντίστασης στην καταπίεση. Η σημερινή συγκυρία αναδεικνύει μια οξεία αντίφαση: ενώ πολλές κυβερνήσεις επιλέγουν τη σιωπή ή τη συνενοχή απέναντι στην αδικία, πολίτες, καλλιτέχνες και εκπαιδευτικοί ανά τον κόσμο αναπτύσσουν λόγους και πρακτικές αλληλεγγύης, διεκδικώντας το αυτονόητο δικαίωμα στην ανθρώπινη ζωή και αξιοπρέπεια, σε αλληλεγγύη με έναν λαό που τόσο άδικα διώκεται, πολεμείται, εξαφανίζεται. Παρά την αποδυνάμωση των θεσμών σε νομικό και διπλωματικό επίπεδο, η ηθική και πολιτική ευθύνη των κοινοτήτων παραμένει ενεργή. Στους δρόμους, στις αίθουσες διδασκαλίας και στις θεατρικές σκηνές αρθρώνονται νέες μορφές δημόσιου διαλόγου και κριτικής συνείδησης. Εκεί, ίσως περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, ανανεώνεται η πίστη ότι η τέχνη και η παιδαγωγική μπορούν ακόμα να λειτουργήσουν ως πράξεις ελευθερίας, μνήμης και αντίστασης.

Η αντιφατική αυτή παγκόσμια συγκυρία επηρεάζει αναπόφευκτα την καθημερινότητα των ανθρώπων ως πολιτών, εκπαιδευομένων και εκπαιδευτικών, καθώς και τη λειτουργία θεσμών όπως η εκπαίδευση και ο πολιτισμός. Κατά συνέπεια, επιδρά άμεσα και στο περιεχόμενο του παρόντος επιστημονικού περιοδικού. Από τη σύστασή του, το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση έχει αναπτύξει σταθερές σχέσεις επικοινωνίας και συνεργασίας με καλλιτέχνες, πανεπιστημιακούς, ερευνητές και ερευνήτριες, καθώς και εκπαιδευτικούς και ακτιβιστές από την Παλαιστίνη. Οι συναντήσεις αυτές έχουν λάβει χώρα σε διεθνή συνέδρια, κοινές καμπάνιες και προγράμματα διεθνούς συνεργασίας, δημιουργώντας ένα δίκτυο ανταλλαγής εμπειριών και γνώσης. Εδώ και σχεδόν τρεις δεκαετίες, ως κοινότητα έχουμε υπάρξει μάρτυρες της εξέλιξης του θεατροπαιδαγωγικού πεδίου σε διεθνές επίπεδο, παρακολουθώντας πώς το θέατρο και οι παραστατικές τέχνες λειτουργούν ως πεδία καλλιτεχνικής έκφρασης αλλά και κοινωνικής ενδυνάμωσης, ψυχοκοινωνικής ανθεκτικότητας, αντίστασης και θεραπείας. Στην Παλαιστίνη, από τη Γάζα και τη Χεβρώνα έως τη Βηθλεέμ και την Ιερουσαλήμ, η θεατρική πράξη αποκτά χαρακτήρα βιωματικής μαρτυρίας και συλλογικής ανάτασης, προσφέροντας στα παιδιά, στους νέους και στις κοινότητες εργαλεία νοσηματοδότησης

και επιβίωσης μέσα σε συνθήκες διαρκούς δοκιμασίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, κρίναμε σημαντικό στο παρόν τεύχος να στραφούμε προς την ανατολική Μεσόγειο και, πέρα από την προώθηση της εγχώριας έρευνας, να δώσουμε χώρο σε παλαιστινιακές θεατροπαιδαγωγικές φωνές, που με συνέπεια και αξιοσημείωτη αντοχή συμβάλλουν στη διεθνή συζήτηση για τη δύναμη του θεάτρου ως παιδαγωγικής και κοινωνικής πράξης. Ευελπιστούμε ότι οι αφηγήσεις αυτές θα λειτουργήσουν ως γέφυρες κατανόησης, διαλόγου και αλληλεγγύης μέσα στη διεθνή κοινότητα της εκπαίδευσης και των παραστατικών τεχνών.

Ανοίγοντας το παρόν τεύχος, το αναγνωστικό κοινό θα παρατηρήσει ότι η εγχώρια δραστηριότητα περιορίζεται σε λίγες σελίδες, ούτως ώστε να δοθεί χώρος στο θεματικό μας αφιέρωμα. Στα ερευνητικά άρθρα, η **Μαρία Φιλιππούλου-Ιωσηφίδου** και ο **Κωνσταντίνος Μαστροθανάσης** διερευνούν πώς η θεατροπαιδαγωγική μπορεί να καλλιεργήσει την ανθεκτικότητα των παιδιών και των εφήβων σε περιόδους κρίσης. Μέσα από εκτενή ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, δείχνουν πώς οι θεατρικές διαδικασίες –από τον αυτοσχεδιασμό και τη δραματοποίηση έως το κουκλοθέατρο– λειτουργούν ως χώροι ίασης, συναισθηματικής ρύθμισης και συλλογικής ενδυνάμωσης.

Η **Αντιγόνη Παρούση** παρουσιάζει με ένα κείμενο γνώμης την πορεία του εμβληματικού μαριονετίστα του 20ού αιώνα Michael Meske. Εξετάζει την εξέλιξη και την ταυτότητα του έργου του μέσα στα χρόνια και εστιάζει στη δημιουργική παρουσία του Σουηδού καλλιτέχνη στην Ελλάδα ήδη από τη δεκαετία του 1970.

Στη στήλη ανταποκρίσεων, η **Γεωργία Αντωνίου**, η **Ευγενία Ζάγουρα** και η **Αναστασία Λαζαράκη** μας ξεναγούν στο Διεθνές Συνέδριο «Θέατρο και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση». Το τριήμερο συνέδριο που διοργανώθηκε από το ΠΔΘΕ, με αφορμή τον εορτασμό των δέκα χρόνων του προγράμματος «Κι αν ήσουν εσύ;» και την ολοκλήρωση του προγράμματος Theatre Makes Politics, στόχευσε στο άνοιγμα ενός ουσιαστικού διαλόγου για τη συμπεριληψη στην εκπαίδευση. Μέσα από το βλέμμα τους, παρακολουθούμε στιγμιότυπα από κεντρικές ομιλίες, εργαστήρια, ανακοινώσεις και καλλιτεχνικά δρώμενα.

Στις περιλήψεις διδακτορικών διατριβών, η **Μαρία Τζοβενάκη** παρουσιάζει την έρευνα που διεξήγαγε σε λύκεια της Κύπρου με στόχο την διερεύνηση των σχολικών θεατρικών παραστάσεων και της παιδαγωγικής τους αξίας. Λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο, τη διαδικασία και τα αποτελέσματα μαθητικών παραστάσεων, εξετάζει εάν η δημιουργική και παραγωγική θεατρική εργασία μπορεί να αποτελέσει παιδαγωγική πράξη πέραν της δημιουργίας ενός θεατρικού προϊόντος.

Το ένθετο αφιέρωμα που ακολουθεί έχει τίτλο *Παλαιστίνη: Οι παραστατικές τέχνες ως πράξη αντίστασης, ανθεκτικότητας, και sumud*. Διαπιστώνεται ξεκάθαρα από το περιεχόμενο των άρθρων πως η παλαιστινιακή θεατρική, θεατροπαιδαγωγική και ευρύτερη καλλιτεχνική κοινότητα υπάρχει, επιβιώνει, αντιστέκεται και αξιοποιεί τις παραστατικές τέχνες ως μέσο επιβίωσης και ενεργού κοινωνικής δράσης. Εκεί οι εφαρμογές του θεάτρου δεν περιορίζονται στο πεδίο της τυπικής εκπαίδευσης· αποκτά μοιραία χαρακτηριστικά αντίστασης, θεάτρου στην κοινότητα, με προεκτάσεις στην εκπαίδευση, στην θεραπεία, στην ανθεκτικότητα.



Το ένθετο περιλαμβάνει εισαγωγικό σημείωμα της συντακτικής επιτροπής με αναλυτικότερη περιγραφή των περιεχομένων του. Συνοπτικά, η στήλη της ερευνητικής αρθρογραφίας περιλαμβάνει τρία άρθρα που βασίζονται σε διαφορετικά ερευνητικά παραδείγματα. Οι **Khitam Edelbi** και **Shams Almanal Timraz** αξιοποιούν την αυτοεθνογραφία ως μέσο για να μιλήσουν για την παλαιστινιακή πραγματικότητα· στην έρευνά τους αναλύονται βιωματικές μορφές τέχνης και τονίζεται η σημασία της αφήγησης ιστοριών στη μετάδοση της ιστορικής μνήμης, στη διατήρηση της συλλογικής ταυτότητας και στον οραματισμό του μέλλοντος. Οι **Hala Al-Yamani**, **Abdelfattah Abusrour** και **Fadel Alsawayfa** αξιοποίησαν την ερμηνευτική ανάλυση αλλά και την αναδυόμενη ποίηση σε έναν μεικτό ερευνητικό σχεδιασμό, προκειμένου να εξετάσουν όψεις της νεανικής παλαιστινιακής ζωής. Στην ποιοτική έρευνα που διεξήγαγαν στο Πανεπιστήμιο της Βηθλεέμ, με μεταπτυχιακές φοιτήτριες χρησιμοποίησαν το μυθιστόρημα *Άνθρωποι στον ήλιο* του Ghassan Kanafani ως προκείμενο. Η ανάλυση και τα ποιήματα που προέκυψαν ανέδειξαν κυρίαρχες έννοιες, όπως η πατρίδα, η μεταναστευτική φυγή και η ισχυρή αίσθηση του ανήκειν. Η **Rand Barakat** με μια μελέτη περίπτωσης εξετάζει την αξιοποίηση των τεχνών στην εκπαίδευση ως εργαλείο προσωπικής παιδαγωγικής και κοινοτικής ανάπτυξης στην παλαιστινιακή τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η έρευνά της βασίζεται στις μαρτυρίες τριών φοιτητριών και αποφοίτων του μεταπτυχιακού προγράμματος «Δημιουργικές παιδαγωγικές και κοινοτικές πρακτικές» του Πανεπιστημίου της Βηθλεέμ.

Στη στήλη των καινοτόμων προγραμμάτων ένα μικρό πλήθος καλλιτεχνών, ακτιβιστών και θεατροπαιδαγωγών παρουσιάζουν και εξηγούν τη δράση τους μέσα στην καρδιά των εξελίξεων. Ο **Abdelfattah Abusrour** περιγράφει το έργο και τη φιλοσοφία του για την προσφορά των τεχνών στην ειρηνική και δημιουργική αυτοέκφραση. Η προσέγγισή του, που επιλέγει να ονομάζει «Όμορφη Αντίσταση», πήρε σχήμα και μορφή κυρίως με την ενασχόλησή του στον προσφυγικό καταυλισμό Aida, αλλά και μέσω της πολιτιστικής εταιρείας Alrowwad. Η **Marina Johnson** επανεξετάζει το πρόγραμμα «Μονόλογοι από τη Γάζα» του ASHTAR Theatre –ενός πρότζεκτ που μετέτρεψε τις μαρτυρίες των νέων της Γάζας σε μια διαρκή παγκόσμια πράξη μνήμης και αντίστασης. Δεκαπέντε χρόνια μετά το έργο αποκτά νέα ζωή μέσα από τα *Γράμματα στη Γάζα*, μια πρωτοβουλία που καλεί ανθρώπους σε όλο τον κόσμο να απαντήσουν με λέξεις αλληλεγγύης. Οι **Marina Barham** και **George Matar** μας ξεναγούν στις δράσεις και στη φιλοσοφία του Al Harah Theatre, που για περισσότερο από είκοσι χρόνια εργάζεται με παιδιά με και χωρίς αναπηρία σε σχολεία, προσφυγικούς καταυλισμούς και κοινοτικά κέντρα. Το θέατρο και οι τέχνες αξιοποιούνται σαν καταλύτης για να μετατραπεί το τραύμα σε συναισθηματική ίαση, αυτοέκφραση και ελπίδα, όχι μόνο για τα παιδιά αλλά και για γυναίκες και άτομα με αναπηρία στη Δυτική Όχθη και τη Λωρίδα της Γάζας. Ο **Khalid Massou** παρουσιάζει ένα πρόγραμμα συμπεριληπτικού σχολικού θεάτρου, που αναπτύχθηκε από το Inad Theatre, σε συνεργασία με το σχολείο EFFETA για μαθητές/τριες με ακουστική αναπηρία στη Βηθλεέμ. Μέσα από αυτή τη συνεργασία, το θέατρο αναδεικνύεται ως πράξη κοινωνικής δικαιοσύνης διευρύνοντας την πρόσβαση, καλλιεργώντας την ενσυναίσθηση και επιβεβαιώνοντας το δικαίωμα όλων στην εκπαίδευση. Η **Τζένη Καραβίτη**, τέλος, συνοψίζει τις δράσεις που οργάνωσε το τελευταίο διάστημα το Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, μέσω της ομάδας του «4 Χρώματα», προκειμένου να ενημερώσει και να σταθεί σε έμπρακτη αλληλεγγύη με τον λαό της Παλαιστίνης. Οι δράσεις που παρουσιάζονται συναντούν, μεταξύ άλλων, το Ashtar Theatre και τους Μονολόγους από τη Γάζα, αλλά και το Freedom Theatre από τον προσφυγικό καταυλισμό της Τζενίν.

Στη στήλη των συνεντεύξεων, η **Marina Johnson** συνομιλεί με την **Iman Aoun**, συνιδρύτρια του θεάτρου Ashtar, για την τέχνη ως επιβίωση, συνέχεια και αντίσταση. Μιλά για την αναβίωση των *Μονολόγων από τη Γάζα*, τη δημιουργία των *Νέων Μονολόγων από τη Γάζα* και την πιο πρόσφατη πρωτοβουλία *Γράμματα στη Γάζα*. Η φωνή της Iman συνδέει την καλλιτεχνική πράξη με την πολιτική ευθύνη, φωτίζοντας πώς το θέατρο γίνεται ταυτόχρονα τόπος μαρτυρίας και χτύπος ζωής μέσα στην πολιορκία. Τέλος, η **Τζένη Καραβίτη** συνομιλεί με τη νεοσύστατη ομάδα Παλαιστίνιων καλλιτεχνών «Εμείς», που βρέθηκαν εκτοπισμένοι στη Νότια Γάζα. Η συζήτηση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο ημερίδας αφιερωμένης στην Παγκόσμια Ημέρα για το Θέατρο στην Εκπαίδευση στη Θεσσαλονίκη, τον Νοέμβριο του 2024. Με διαδικτυακή σύνδεση, η ζωγράφος **Alaa Al Jabari**, ο θεατρολόγος και κατασκευαστής μαριονέτας **Mahdi Karira** και η συγγραφέας **Fidaa Ziad** μιλούν ζωντανά για τις συνθήκες δημιουργίας της ομάδας, για την εμπειρία τους ως καλλιτεχνών κατά τη διάρκεια του πολέμου και για τα εργαστήρια γραφής, εικαστικών και κουκλοθεάτρου που πραγματοποιούν με παιδιά και γυναίκες τώρα στη Γάζα. Την απομαγνητοφώνηση και την οργάνωση του υλικού επιμελήθηκε η Μαίρη Καλδή. Η συζήτηση αυτή ανέδειξε, μεταξύ άλλων, τη δύναμη του θεάτρου να γεφυρώνει αποστάσεις, να μεταβολίζει το πένθος και να κρατά ζωντανή την ελπίδα μέσα στην καταστροφή.

Απέναντι σε έννοιες και πραγματικότητες που σηματοδοτούν βαθιά ανθρώπινο πόνο –όπως το απαρτχάιντ, η εθνοκάθαρση, η βίαιη εκτόπιση, η καταπάτηση θεμελιωδών δικαιωμάτων και η απώλεια γης και μνήμης– οι συντελεστές του παρόντος τεύχους επιλέγουν να αντιτάξουν την πράξη της δημιουργίας. Η τέχνη, η εκπαίδευση, το θέατρο και οι παραστατικές τέχνες αναδεικνύονται εδώ όχι απλώς ως μέσα αισθητικής έκφρασης, αλλά ως βαθιά πολιτισμικές και παιδαγωγικές χειρονομίες ταυτότητας και αξιοπρέπειας. Στο πνεύμα του *sumud* –της ακλόνητης επιμονής απέναντι στην καταπίεση–, το τεύχος αυτό αποτελεί μια συλλογική μαρτυρία πίστης στη δύναμη του ανθρώπου να δημιουργεί, να επικοινωνεί και να ελπίζει. Ευχόμαστε η ανάγνωση που ακολουθεί να λειτουργήσει ως πράξη στοχασμού, συγκίνησης και αναστοχαστικής κινητοποίησης.

Η Συντακτική Επιτροπή

